



Economische analyse van de impact van de COVID-19-crisis op de Nederlandse agrofoodsector voor de langere termijn (2020-2025)

Roel Jongeneel, Hans van Meijl, Ana Gonzalez-Martinez, Saeed Moghayer, David Cui, Andrzej Tabeau, Petra Berkhout

Inleiding

De coronacrisis heeft forse gevolgen voor de Nederlandse samenleving. Zo schat het IMF in dat het BNP in Nederland in 2020 met ruim 7% kan dalen.¹ Ook de agrosector ontkomt niet aan de gevolgen van deze crisis. Door de maatregelen die nodig zijn om de volksgezondheid te beschermen, is er een ernstige marktverstoring in een aantal sectoren. Dit leidt tot dalingen van opbrengsten en inkomens van bedrijven in de verschillende ketens en vermoedelijk ook tot faillissementen. De afzet voor Nederlandse landbouwproducten - veelal exportgericht - komt onder druk te staan. Ook in de aanvoer van grondstoffen en halffabricaten zijn er (logistieke) belemmeringen. Daarnaast treden er problemen op in de arbeidsvoorziening door ziekte, de noodzaak 1,5 meter afstand te houden en door het wegvallen van arbeidskrachten. Dit laatste geldt met name in die sectoren die werken met tijdelijke arbeidskrachten uit Midden- en Oost-Europese landen.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft een aantal concrete onderzoeksvragen geformuleerd om inzicht te krijgen in de omvang van de schade en in de gevolgen in bredere zin, voor zowel de korte als de langere termijn.² In deze notitie staan de economische effecten op de wat langere termijn (periode 2020-2025).

Deze berekende ramingen hebben primair tot doel om beelden te vergaren over de ontwikkeling van vitaliteit van de agrosectoren als gevolg van de COVID-19-crisis en wat dit kan betekenen voor de beleidsdoelstellingen en handelingsperspectieven voor LNV de komende jaren.

Probleemstelling

De centrale vraag in dit project is: Wat zijn de mogelijke gevolgen van de impact van de COVID-19-crisis op de agrosectoren bij verschillende macro-economische scenario's? Het gaat hier met name

¹ <https://www.imf.org/en/Countries/NLD>

² De vragen voor de zeer korte termijn zijn belegd in het project *Voorstel bepaling effecten corona-crisis* (KD-2020-08XX) onder leiding van Harold van der Meulen. In een tweede project zijn de *Gevolgen van de corona-crisis voor de agrarische sector op middellange termijn (tot circa 1 oktober)* doorgerekend (onder leiding van Petra Berkhout). Zie: <https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksprojecten-LNV/Expertisegebieden/kennisonline/Impactberekening-van-Covid-19-op-het-Nederlandse-landbouwcluster-.htm>

om de gevolgen op omvang, toegevoegde waarde, werkgelegenheid, productiefactor- en outputprijzen, internationale handelspositie, aantal bedrijven en emissies. Bij de doorrekening wordt uitgegaan van een referentiescenario zonder COVID-19 (Business as Usual (BAU) zonder COVID-19) en twee macro-economische sporen:

1. Impactberekening van macro-economische inkomensontwikkelingen op wereldniveau gebaseerd op IMF scenario's (IMF, 2020).
2. Impactberekening van verschuivingen in preferenties en daarvan afgeleide internationale handelsvoorkeuren.

Voor het eerste spoor worden twee varianten en voor het tweede spoor worden drie varianten berekend; deze verschillen in de mate waarin de crisis doorwerkt. Dit project ondersteunt zo de beleidsvorming en besluitvorming van het ministerie van LNV.

Werkwijze en methodiek

De berekeningen worden gemaakt met de inzet van een drietal economische modellen:

- Het MAGNET-model, een model dat in principe de hele wereldeconomie inclusief de internationale handelspatronen modelleert en dat vooral informatie levert over de consequenties van COVID buiten de EU, bijvoorbeeld op wereldmarkt prijzen. MAGNET is ook het centrale model dat wordt ingezet om de impact van verschuivende handelspreferenties te analyseren.
- Het AGMEMOD-model, een model dat een gedetailleerde representatie heeft van de EU-landbouw en het landbouwbeleid. Dit model wordt gebruikt om de verfijnde effecten van COVID op de Nederlandse landbouw te analyseren, daarbij rekening houdend met interacties tussen EU-lidstaten.
- Het Input/Output-model, een model dat een gedetailleerde weergave geeft van de diverse agro-complexen (bijvoorbeeld het zuivelcomplex), met daarbij de samenhangen tussen de primaire productie, toelevering, verwerking, logistiek en retail. Dit model wordt gebruikt om de keteneffecten voor de Nederlandse agrosectoren te berekenen (zowel in termen van toegevoegde waarde als werkgelegenheid)

Het gecombineerde gebruik van deze drie modellen biedt de mogelijkheid om veranderingen in internationale macro-economische ontwikkelingen en in agrarische handelsstromen door te berekenen naar gevolgen voor de Nederlandse agrosector. Deze modellen geven gestileerde weergaven van de werkelijkheid; daarom zijn de modeluitkomsten intern getoetst bij sectorexperts.

De ramingen zijn gecombineerd met de uitkomsten van gesprekken door LNV met externe en interne experts over de meest relevante ontwikkelingen binnen de agrosectoren voor de LNV-beleidsagenda. Deze gesprekken hebben ook tot verdere discussie geleid over interpretatie en duiding van de resultaten en soms ook tot nadere kwalificering ervan. Waar nodig is dat ook verwerkt in het vervolg van deze notitie (zie ook de nabeschuiving).

Scenario's

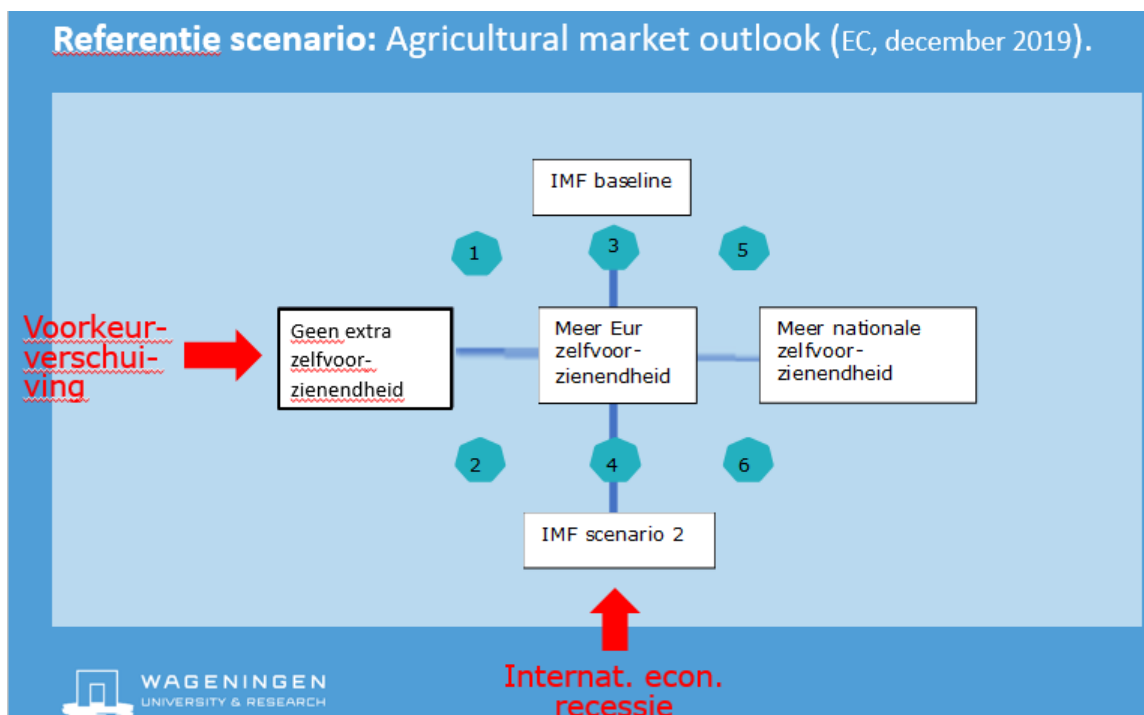
In het onderzoek zijn 6 scenario's geanalyseerd, waarbij rekening is gehouden met 2 dimensies (zie figuur). Allereerst is het effect dat COVID-19 heeft op de economie gesimuleerd. Hierbij is gebruikgemaakt van informatie van het IMF. Het IMF heeft berekend dat COVID leidt tot een economische recessie. Hoe ernstig die recessie zal zijn en wat het verloop ervan zal zijn hangt ervan af of het bij één COVID-19-uitbraak blijft (scenario IMF1, uitbraak in 2020) of dat er nog een tweede uitbraak (een zogenaamde 'tweede golf' in 2021) zal komen (IMF, 2020).

In de tweede plaats zijn drie scenario's wat betreft verandering van het consumentengedrag gesimuleerd. Deze scenario's zijn ingegeven door de discussie die tijdens de COVID-19-crisis tot stand kwam en waarin de vraag zich voordeed of de globalisering niet te ver is doorgeschoten en landen niet meer zelfvoorzienend zouden moeten zijn wat betreft de voedselvoorziening. De vraag kwam ook

breder op, in hoeverre het bleek dat de COVID-19-crisis tot kwetsbare afhankelijkheden (bijvoorbeeld voor de toevoer van medische hulpmiddelen) kon leiden. Ook was er in ieder geval tijdelijk een beweging onder consumenten om meer via 'korte ketens' te kopen, ook een uiting van voorkeur voor lokale producten. Vanuit een kringloopperspectief kan deze beweging ook interessant zijn.

Voor een open economie als die van Nederland die, ook als het gaat om landbouw en voedsel, sterk is verweven met de EU en met de rest van de wereld (denk aan invoer van veevoer uit Latijns-Amerika en de VS en ook aan de zuivelexporten naar China) was dit een reden om door te rekenen wat een vergrote consumentenvoorkeur voor lokale producten zou kunnen betekenen. Als gedachteoefening is een verschuiving van de consumentenpreferenties in de richting van a) meer EU-producten en b) meer binnenlands geproduceerde producten doorgerekend.

Omdat er weinig onderliggende kwantitatieve informatie was over hoe de preferentieveranderingen vorm te geven, is een gestileerde scenario-opzet gekozen waarbij de consumentenpreferenties in lichte mate (10%), in sterkere mate (20%) en 'extreem' (30%) verschuiven.³ Bovendien is voor de eenvoud aangenomen dat de preferentieveranderingen symmetrisch zijn: ze werken in alle lidstaten van de EU en buiten de EU op dezelfde manier door. Er wordt geen rekening gehouden met het feit dat er nu al verschillen zijn in de EU tussen regio's in preferenties voor lokale/regionale producten. De gesimuleerde preferentieverandering is 'boven op' de al bestaande situatie geplaatst.



Figuur 1 Schematisch overzicht van scenario's

Referentiescenario

Om de impact van de diverse sporen of scenario's goed te kunnen duiden, worden deze vergeleken met de situatie zoals deze zou zijn in een business-as-usual (BAU) situatie zonder COVID-19: dit is het referentiescenario. In het BAU-scenario worden wat betreft de macro-economische veronderstellingen de GDP-ramingen en handelskenmerken van voor de COVID-19-crisis gebruikt.

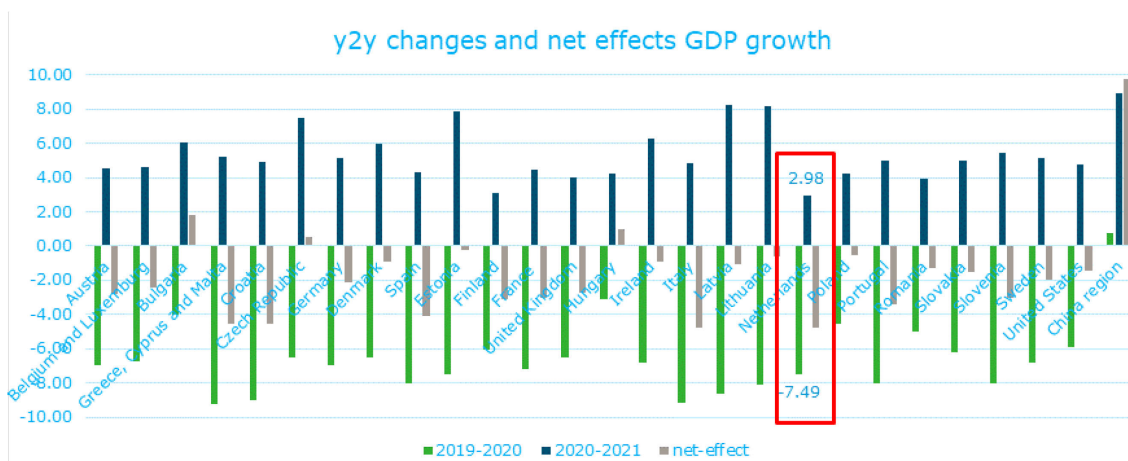
³ Een 10% voorkeurverschuiving naar producten van eigen land betekent dat de consument/gebruiker de verhouding van import product/binnenlands product met 10% verlaagt. In plaats van importen gaat hij/zij meer producten uit eigen land kopen. De consument doet dat budgetneutraal: hij/zij blijft in principe hetzelfde geld aan een bepaald goed (bijvoorbeeld vlees of kaas) uitgeven. Deze verschuiving geldt alleen bij ongewijzigde prijsverhoudingen. Mochten door veranderingen in gedrag van de consumenten in binnen- en buitenland ook de prijzen gaan veranderen (en dat gebeurt meestal), dan zal de consument dat ook in zijn reactie meenemen. Als bijvoorbeeld de prijs van het product uit eigen land door extra vraag gaat stijgen ten opzichte van equivalente geïmporteerde goederen, dan zal de consument vanwege dit prijseffect waarschijnlijk toch nog wat importgoederen blijven consumeren. De reductie van de ratio import/binnenlandse producten is dan misschien geen 10%, maar lager, bijvoorbeeld maar 7%.

Voor de ontwikkelingen in de EU-landbouw heeft het AGMEMOD-model al een baseline, die aansluit bij de agrarische market outlook van de Europese Commissie (EC, december 2019).

COVID-19 en gevolgen voor de economie: gedetailleerde aannames

Bij de analyse van de gevolgen van de economische recessie is uitgegaan van de macro-economische projecties van het IMF. Het IMF gaf aan dat de Nederlandse economie door de COVID-19 zal krimpen, met een terugval van het BNP van ruim 7% (ten opzichte van 2019). Daarna kan een vrij snel herstel plaatsvinden (BNP groei van +3% in 2021 ten opzichte van 2020). Per saldo zou het BNP daarmee nog achterblijven bij de situatie in 2019 (-4,5%); de terugval is nog groter wanneer het BNP in 2021 zou worden vergeleken met de groei van het BNP die zonder COVID-19 in 2021 zou zijn bereikt.⁴

Het IMF geeft niet alleen een schatting voor Nederland, maar ook voor alle andere EU-lidstaten, alsmede voor andere regio's in de wereld (zie figuur 2).⁵ Voor de periode na 2021 neemt het IMF aan dat de economieën zich weer op hun oude groeipaden zullen bevinden. In de modelanalyse zijn al deze aangepaste macro-economische groeicijfers voor alle landen en regio's gelijktijdig meegenomen in de analyse. Het effect van de economische recessie in Duitsland op de exportmogelijkheden voor Nederlandse agro-producten is dus ook meegenomen in de analyse.



Figuur 2 Overzicht van BNP krimp en groeipercentages voor IMF1 scenario voor 2020-2021⁶

Naast de macro-economische inkomenseffecten, die bijvoorbeeld (via de in de modellen ingebouwde inkomenselasticiteiten) de vraag naar voedsel beïnvloeden, is er een tweede beïnvloedingskanaal via de aanpassing van de wereldmarktprijzen. De door COVID-19 veroorzaakte economische recessie heeft in algemene zin een negatief effect op de wereldmarktprijzen voor landbouw- en voedselproducten. De wereldmarktprijzen van de plantaardige producten dalen naar schatting gemiddeld circa 7% in 2020 en die van de dierlijke producten nog iets sterker, namelijk gemiddeld circa 10% (IMF, 2020 en OECD-FAO, 2020). Bij de dierlijke producten is er bij scenario IMF1 direct in 2021 al een herstel, terwijl bij de plantaardige producten nog een verdere daling optreedt (van gemiddeld 2%) in 2020 (zie figuur 3).

De daling van de wereldmarktprijzen is het gevolg van de sterkere impact die de COVID-19-crisis heeft op de vraag naar voedselproducten dan op het aanbod. Doordat wereldwijd de vraag wat daalt en het aanbod min of meer gelijk blijft, ontstaat er een neerwaartse druk op de prijzen. De

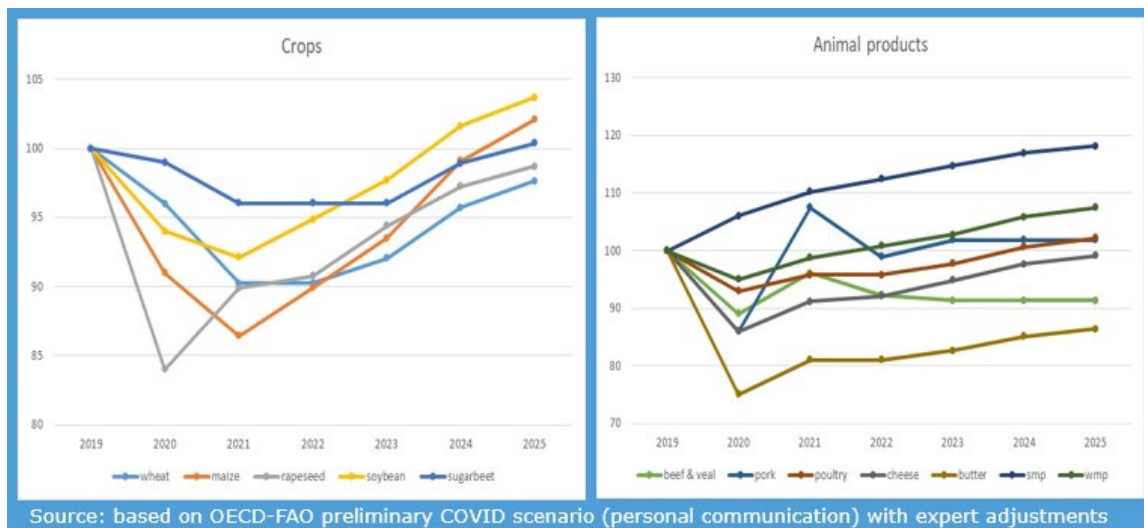
⁴ Bron IMF: <https://www.imf.org/en/Countries/NLD>

⁵ Het IMF houdt bij zijn schattingen ook rekening met de rol van het nationale en supranationale beleid (vergelijk EU-beleid) gericht op het tegengaan en reduceren van de gevolgen van COVID-19 voor de economie, bijvoorbeeld met betrekking tot loonkostenregelingen, ondernemerssteun, liquiditeitssteun, etc.

⁶ In het IMF2-scenario is het economisch herstel trager omdat er in 2021 rekening wordt gehouden met een tweede COVID-uitbraak, die echter minder ernstig is (heeft 2/3 van de impact van de eerste uitbraak).

orde van grootte van de wereldmarktprijzdalingen is zodanig dat ze in de normale bandbreedte van prijsfluctuaties vallen waar de landbouw mee heeft te maken. Hoewel er een extreme crisis ten gevolge van COVID-19 is, zijn voor de meeste agrosectoren de gevolgen niet extreem wanneer ze worden gezien in de context van de normale prijsvariatie (Ecorys-Wageningen Economic Research, 2017).

De effecten van de COVID-crisis op de wereldmarkten voor agrarische producten zijn met het MAGNET-model berekend. Verder is voor een aantal specifieke producten gebruikgemaakt van COVID-19-scenarioberekeningen van de OECD-FAO (die voor aantal landbouwproducten verfijnder zijn dan de MAGNET-resultaten).⁷ Dat is bijvoorbeeld het geval omdat de OECD-berekening beter rekening houdt met bestaande 'verstoringen' (zoals de rol van de Afrikaanse varkenspest op de ontwikkeling van de varkensprijzen) en aanpassingstrajecten in markten (bijvoorbeeld de aanpassingen in boter en mager melkpoederprijzen als correctie op de boterbubbel).⁸ Overigens is het goed te bedenken dat de effecten van variaties in wereldmarktprijzen sinds de liberalisering van de landbouwmarkten voor een aantal grotere producten (commodities) in de afgelopen decennia wel doorwerken in de prijzen die de boeren in de EU ontvangen, maar dan wel vaak in een afgezwakte vorm. Dat heeft te maken met verschillende factoren, waaronder de eigen kwaliteit van EU-producten, de nog steeds geldende relatieve importbescherming die in de EU van toepassing is en het vaak 'marginale karakter' van de wereldmarkt voor veel EU-producten. Met andere woorden, het effect van veranderingen in wereldmarktprijzen op de prijsontwikkeling in de EU is over het algemeen minder dan proportioneel (onvolledige prijstransmissie).



Figuur 3 Overzicht van effecten van COVID-19 op de wereldmarktprijzen voor agroproducten (als index ten opzichte van 2019; 2019=100)⁹

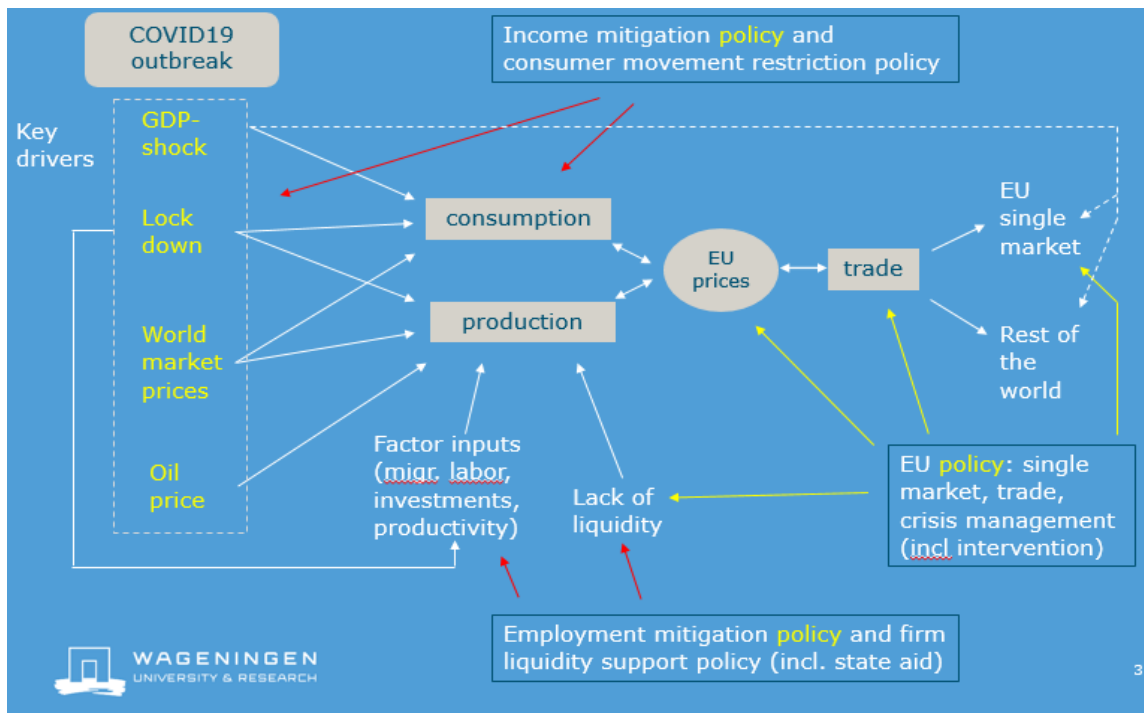
Een derde en laatste factor die naast de BNP en wereldmarktprijzeffecten is meegenomen, is de aanpassing in de olieprijs. Mede als gevolg van de COVID-19-crisis is de olieprijs onderuitgegaan. De olieprijs is van belang als het gaat om de productiekosten van voedsel, omdat deze de prijs van energie (diesel, elektriciteit), en van olieprijs-gevoelige producten zoals kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen beïnvloedt. In algemene zin is de daling van de olieprijs gunstig voor de landbouw, omdat daardoor de productiekosten in principe (enigszins) omlaag zullen gaan (zie figuur 4 voor de invloed van de olieprijs). Voor een aantal biobrandstof-gerelateerde sectoren

⁷ Zie OECD-FAO (2020) voor een beknopte kwalitatieve omschrijving. Beide modellen gaven prijsbewegingen in dezelfde orde van grootte, waarbij de door de OECD verwachte effecten op de wereldmarktprijzen in het algemeen iets groter waren dan die van het MAGNET-model. De in de analyse gebruikte wereldmarktprijzen zijn soms aangepast als sterke expertinformatie daar aanleiding toe gaf.

⁸ De boterbubbel refereert aan de extreme prijsstijging die zich onder invloed van een aantal factoren voordeed in de botermarkt in 2018 en waarvan de markt nog bezig is zich te herstellen (met een geleidelijke daling van de boterprijs).

⁹ Voor de kalversector en de sierteeltsector die niet als afzonderlijke sectoren in de modellen zitten, is met behulp van expert-informatie een verfijndere schatting van de wereldmarktprijsimpact gemaakt.

(koolzaad, mais, suiker) is het ongunstig omdat deze minder concurrerend zullen zijn in vergelijking met de fossiele brandstoffen en daardoor de vraag afneemt.



Figuur 4 Conceptueel raamwerk met de rol van sleutelfactoren en beleid op productie, consumptie en markten.

Legenda: De COVID-19-uitbraak leidt tot diverse schokken op het voedselsysteem. De lockdown beïnvloedt de vraag (horeca en foodservice nemen sterk af; verschuivingen naar retail, maar ook binnen retail-assortiment). De crisis treft ook bedrijven, en daarmee de productie, werkgelegenheid en inkomensvorming, waarvan ook een effect op de vraag naar voedsel uitgaat. De COVID-19-crisis raakt allerlei landen in de wereld en dat beïnvloedt zowel hun productie als consumptie, en als gevolg daarvan ook de handel en wereldmarktprijzen. Overheden reageren op de crisis door inkomensondersteuning en ondersteuning van bedrijven. De EU bevordert het openhouden en functioneren van de interne EU-markt en heeft haar crisismanagementbeleid achter de hand. De economische crisis leidt tot een daling van de economische activiteiten en als gevolg ook een krimp in de vraag naar energie/olie. De daardoor dalende olieprijs betekent onder andere lagere kosten voor de productie van voedsel (energie, kunstmest) en is een factor om de inflatie laag te houden.

COVID-19 en gevolgen voor de economie: resultaten op hoofdlijnen

In het vervolg worden de modelresultaten van de IMF-/recessiescenario's besproken, waarbij het hoofddaccent ligt op scenario IMF1 en het tweede IMF-scenario slechts zijdelings zal worden toegelicht.

Beginnend met de impact op de prijzen en de primaire productie van gewassen valt op dat de effecten in het algemeen beperkt zijn, waarbij de sector die uit de toon springt de sierteeltsector is. Binnen de akkerbouw is de deelmarkt van de frietaardappelsector ook ernstig getroffen, omdat door het wegvallen van het foodservice-kanaal, er een overschot van frietaardappelen boven de markt kwam te hangen. Deze kunnen niet afgezet worden als consumptieaardappelen. Voor 2020 is de inschatting dat het productievolume met 15% zal dalen en de prijs met circa 10%, wat leidt tot een omzetverlies van circa 25% (zie figuur 5). Daarna ebt het negatieve effect snel weg, na 3 jaar is de situatie weer vergelijkbaar met die van de andere sectoren. Het gaat hier om een sterk internationaal (export)georiënteerde sector en om een product dat niet essentieel is in voeding.



Figuur 5 Resultaten van IMF1-scenario op volumes en prijzen voor de periode 2020-2025

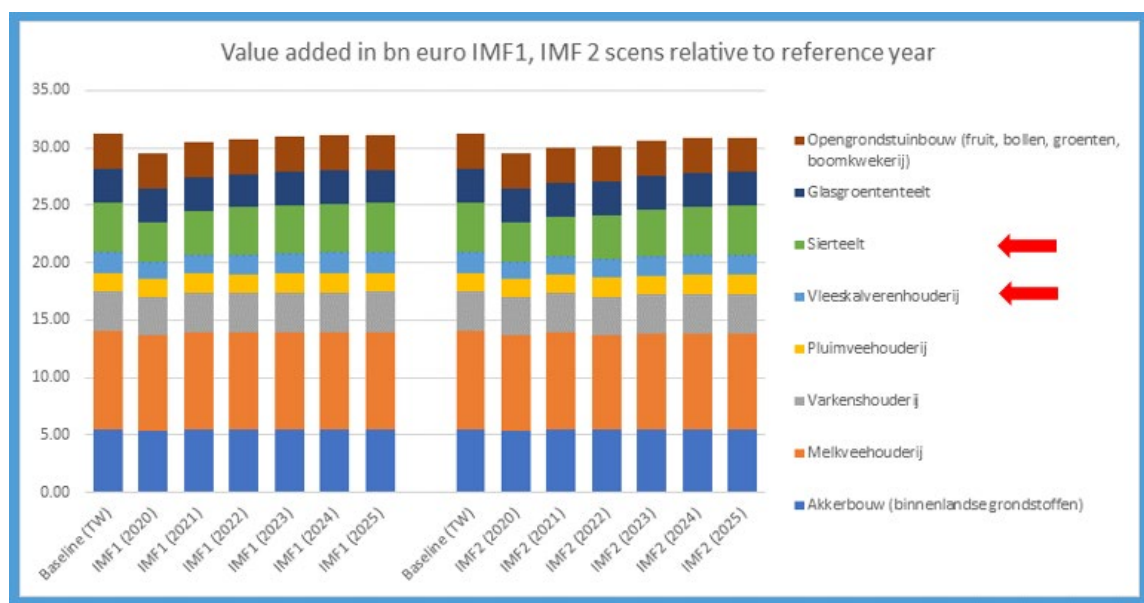
Voor de dierlijke sectoren is de sector die eruit springt de kalverhouderij (zie figuur 6). Het gaat hier om een relatief luxeproduct en om een internationaal georiënteerde sector, waarbij de afzet naar de horeca en foodservice helemaal wegviel. Voor wat betreft de andere dierlijke sectoren zijn er minimale effecten op het volume van de productie en wat grotere effecten op prijzen (binnen de dierlijke productie was het onmogelijk om de eendensector apart te onderscheiden. De gevolgen voor deze relatief kleine sector waren echter wel heel groot). Bij zuivel heeft dit vooral te maken met de gemodelleerde daling van de kaasprijs: de afzet van kaas is belangrijk in de Nederlandse melkverwerking (aandeel meer dan 50%). Bij varkensvlees speelt een rol dat de prijs in 2019 erg hoog was door de Afrikaanse varkenspestcrisis (Jongeneel et al., 2020). In 2020 daalt volgens de modelberekening de varkensvleesprijs, maar deze daling is nog steeds binnen de normale bandbreedte en de prijs zal zich weer gaan herstellen (mogelijk met een cyclisch patroon: de varkenscyclus). Bij pluimvee is er een negatieve impact op de prijzen, als gevolg van de snelle groei van de productie in de afgelopen jaren (nog extra versterkt door de Afrikaanse varkenspestcrisis die tot extra vraag naar pluimveevlees leidde), die in relatieve zin tot een zeker 'overaanbod' heeft geleid.



Figuur 6 Resultaten van IMF1-scenario op volumes en prijzen voor de periode 2020-2025

Er is ook gekeken naar de financiële gevolgen in termen van de impact op de toegevoegde waarde (met behulp van het I/O-model) (zie figuur 7). Daarbij is rekening gehouden met de met de landbouw samenhangende sectoren (toelevering, verwerking, distributie). Het cumulatieve verlies (geaggregeerd over de periode 2020-2025) aan toegevoegde waarde (ten opzichte van de uitgangssituatie in 2019) bedraagt voor het IMF1-scenario 2,98 miljard euro en voor het IMF2-scenario (met een tweede COVID-19-uitbraak) 4,95 miljard euro. De grootste verliezen doen zich voor bij de sierteelt (cumulatief verlies bij IMF1 1,8 miljard euro) en de kalverhouderij (cumulatief verlies bij IMF1 610 miljoen euro). Ten opzichte van de totale waarde van het Nederlandse agrocomplex, gaat het uiteindelijk om verliezen in de orde van grootte van 5% in 2020, 2% in 2021 en 1% in 2022 (IMF1).¹⁰

Het cumulatieve verlies aan werkgelegenheid bedraagt 21 duizend arbeidsjaren in het scenario IMF1, terwijl dit sterk toeneemt tot 83 duizend arbeidsjaren in het scenario IMF2. Het grotere verlies aan arbeidsjaren bij IMF2 wordt veroorzaakt door de extra COVID-19-uitbraak in 2021 en het tragere herstel daarna.



Figuur 7 Ontwikkeling van de toegevoegde waarde van IMF1- en IMF2-scenario's van de Nederlandse agrocomplexen¹¹

Conclusie met betrekking tot COVID-19-impact en weerbaarheid sectoren

Concluderend kan worden gesteld dat de onderzochte sectoren maar in beperkte mate door de COVID-19-crisis geraakt zullen worden, waarbij de sierteeltsector, de kalverhouderijsector en (binnen de akkerbouw) ook de frietsector de belangrijke uitzonderingen zijn. Die laatste sectoren hebben wel ernstige negatieve effecten van de COVID-19-crisis ondervonden. De andere sectoren vertonen een hoge mate van 'weerbaarheid'. Dit hangt mede samen met het blijven functioneren van de interne EU-markt (positief beleid EU-Commissie) en van de wereldmarkten wat betreft veevoedergrondstoffen, zuivel- en vleesproducten. De resultaten bevestigen ook het algemene beeld dat de landbouw- en voedselsector relatief weinig gevoelig is voor economische recessies, omdat voedsel een eerste levensbehoefte is, mensen moeten eten en (in Westerse landen) ook kunnen blijven eten. De producten die het hardst zijn getroffen zijn vooral de producten die worden

¹⁰ Voor het IMF2-scenario bedragen de procentuele verliezen (afgerond) aan toegevoegde waarde in 2020, 2021, 2022 en 2023 respectievelijk 5%, 4%, 3% en 2%.

¹¹ In de bij deze notitie horende powerpoint zijn in de bijlage daarvan ook gedetailleerde resultaten van de toegevoegde waardeontwikkeling per agrocomplex gegeven, met een kwantificering van de effecten per schakel in de keten.

afgezet in de horeca of de foodservice. De beperkte gevoeligheid is ook mede te danken aan de nationale steunmaatregelen die in bijna alle getroffen EU-landen werden genomen: de terugval in het nationaal product leidde daardoor tot een minder dan proportionele terugval in het besteedbare inkomen.

Uit gesprekken met stakeholders uit dierlijke sectoren bleek dat men zich herkende in het beeld en de conclusie deelde dat de meeste agrosectoren tot nu toe goed door de crisis leken heen te komen (uitzondering sierteelt-, kalverhouderij- en eendensectoren). Voor wat betreft zuivel verwacht de sector dat de Nederlandse kwaliteitskaas relatief minder gevoelig is voor vraagreductie of prijsdaling en dat de gevolgen voor de Nederlandse zuivel daarom waarschijnlijk nog beperkter zijn dan in de modelberekeningen werd aangegeven. Ook voor de kalverhouderij werd verwacht dat zich best een snel herstel voor zou kunnen doen, omdat het Nederlandse product een sterke positie heeft in de internationale (EU) markt.

Veranderingen in consumentenvoorkeuren: uitwerking van aannames

In deze paragraaf geven we een analyse van drie varianten/scenario's van verschuivingen in de consumentenvoorkeuren die impact kunnen hebben op de afzet van producten van Nederlandse agrosectoren en op de aanvoer van inputs en inzet van buitenlandse arbeidskrachten voor de Nederlandse agrosectoren. Het gaat hierbij om mogelijke verschuivingen als gevolg van een grotere behoefte aan leveringszekerheid en veranderingen in *just in time management*, een grotere (nationale) zelfvoorzieningsgraad en meer lokale/regionale *sourcing* (korte ketens).

Er worden drie scenario's onderscheiden wat betreft de veranderende consumentenvoorkeur:

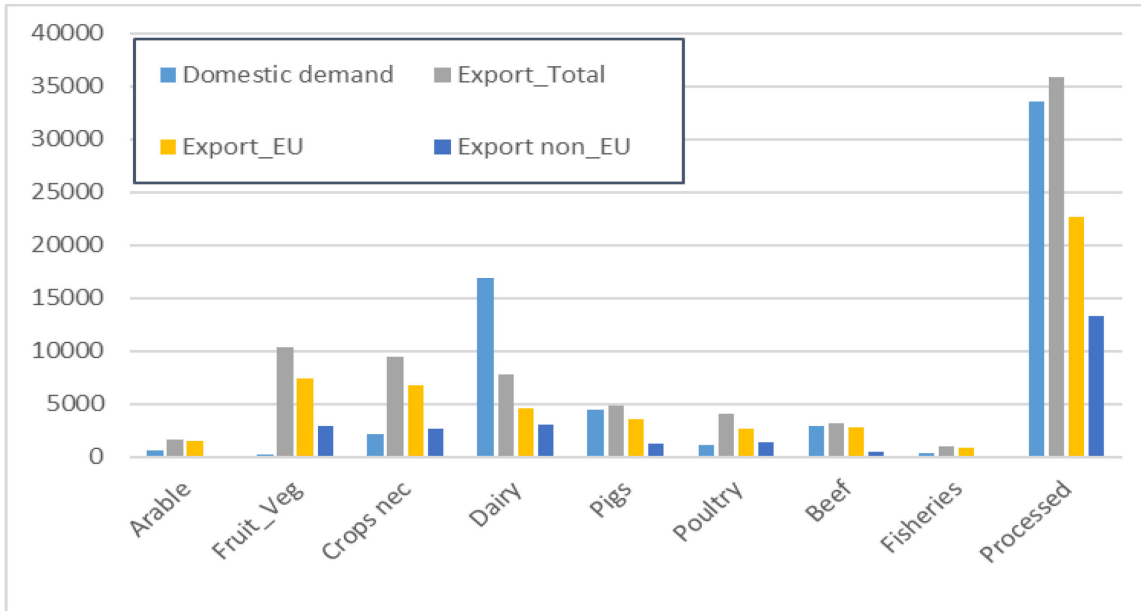
1. Geen veranderingen in de voorkeuren van de consument tussen binnenlandse en buitenlandse producten
2. 'EU': Binnen de EU is er een verschuiving in de voorkeur van de consument naar in de EU geproduceerde producten. De EU is daarbij opgevat als één geheel. In de rest van de wereld hebben in eigen land geproduceerde producten eveneens de voorkeur.
3. 'Domestic': verschuiving in de voorkeuren van de consument naar binnenlands geproduceerde producten boven geïmporteerde producten. Dit geldt in alle landen van de wereld, inclusief EU-lidstaten. Binnen de EU verschuift de voorkeur van de consumenten naar producten uit de eigen lidstaat.

Omdat de grootte van de verschuiving in voorkeuren moeilijk te kwantificeren is, zijn er 3 gevoeligheidsanalyses of voorkeur-intensiteiten gespecificeerd. Aangenomen is dat de consumentenvoorkeur verschuift van geïmporteerde naar binnenlandse producten. De voorkeurwijziging leidt, bij gegeven prijsverhoudingen, tot een daling van elders geïmporteerde producten 10%, 20 of 30% (zie ook voetnoot 2 voor nadere toelichting).¹² Bedacht moet worden dat in werkelijkheid de veranderingen in gedrag van binnenlandse en buitenlandse consumenten tot vraagverschuivingen en dus tot aanpassingen in relatieve prijzen zullen leiden. Consumenten veranderen niet alleen hun voorkeur, maar zullen gelijktijdig ook op de prijsveranderingen reageren (bijvoorbeeld door minder te kopen van een product waarvan de prijs relatief sterk stijgt). Het kan dus zijn dat de consument zijn wens tot een 10% verschuiving in de import /binnenlandse producten-ratio uiteindelijk niet volledig zal realiseren, omdat bijvoorbeeld de prijs van het binnenlandse product door alle veranderingen is gestegen. Die prijsstijging creëert dan een afremmings- of 'ontmoedigings'-effect.

In deze sectie gaan we eerst in op enkele belangrijke kenmerken van de Nederlandse economie en van de agrosectoren in het bijzonder zoals die in het MAGNET-model zijn meegenomen. MAGNET

¹² Een voorbeeld ter toelichting: stel de consument nuttigt 100 eenheden kaas, waarvan er 20 worden geïmporteed uit het buitenland en 80 binnenlands worden geproduceerd. De import-/binnenlands product-ratio is dan $20/80 = 1/4 = 0,25$. Bij een 10% sterkere voorkeur voor binnenlandse producten gaat deze ratio naar beneden met 10% (van 0,25 naar 0,225). Dit correspondeert met een ratio import/binnenlands product van bijvoorbeeld 18,5/82 ofwel met een daling van de consumptie van geïmporteerde kaas ten opzichte van de binnenlands geproduceerde kaas. De reden dat de voorkeurwijziging via een ratio-aanpassing wordt doorgerekend is van modeltechnische aard.

maakt gebruik van de GTAP-database en volgt ook de productgroepering en -aggregatieniveaus zoals die in de GTAP-database worden gehanteerd. Deze zijn belangrijk om de resultaten te kunnen plaatsen. Van belang in deze is om de exportgerichtheid en importafhankelijkheid van de Nederlandse productie en vraag te begrijpen. Voor het 'EU'-scenario is het ook belangrijk of de Nederlandse export naar EU-landen of niet-EU-landen gaat en of de import vanuit de EU komt of van niet-EU-landen. We bekijken eerst het belang van de binnenlandse vraag en export voor de Nederlandse productie (figuur 8) en daarna de importafhankelijkheid van de Nederlandse vraag (figuur 9).

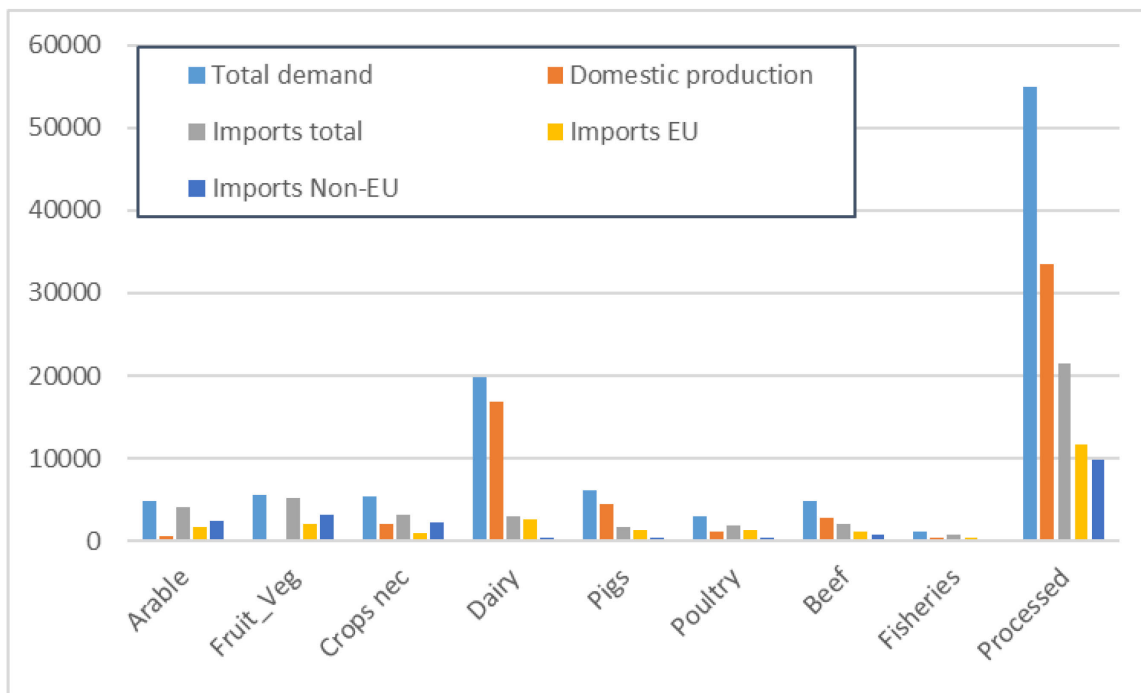


Figuur 8 Verdeling binnenlandse productie naar binnenlandse of exportvraag (mln. USD, GTAP Database, basisjaar 2014)¹³

Exporten zijn erg belangrijk voor bijna alle Nederlandse agrofoodsectoren. De binnenlandse vraag is ook belangrijk voor zuivel (melk), varkens, rundvlees en verwerkte producten. De export is vaak voor een belangrijk deel gericht op de EU. Dit geldt voor groenten en fruit, overige gewassen (inclusief bloemen), varkens, pluimvee, rundvlees en visserij. Voor zuivel en onderdelen van de sierteelt is de niet-EU-markt relatief belangrijk naast de binnenlandse markt (melk) en export naar EU-landen. Verwerkte producten zijn gezamenlijk een belangrijke categorie gezien de hoge omzet.¹⁴ Voor deze sector zijn binnenlandse en exportmarkten (EU en niet-EU) allemaal belangrijk.

¹³ Grafieken zijn gebaseerd op de GTAP-database die mogelijk afwijkt van de nationale statistieken, aangezien de wereldwijde database en handelsstromen consistent moeten worden gemaakt.

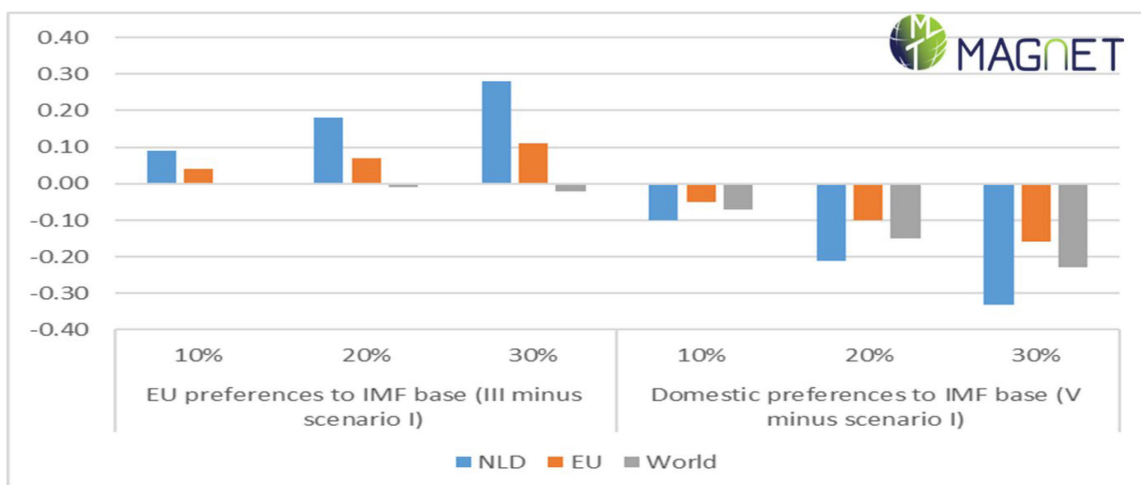
¹⁴ De categorie verwerkte producten omvat ook producten (zoals cacao, tropisch fruit) die onafhankelijk zijn van de Nederlandse primaire productie.



Figuur 9 Verdeling vraag Nederland naar binnenlandse en buitenlandse oorsprong (mln. USD, GTAP-database, basisjaar 2014)

In de binnenlandse vraag naar gewassen (onder andere granen voor veevoer), fruit, kippen en visproducten wordt voor een groot deel voorzien via importen. Importen komen voor gewassen en fruit relatief vaak uit niet-EU-landen.

Veranderingen in consumentenpreferenties: resultaten op hoofdlijnen

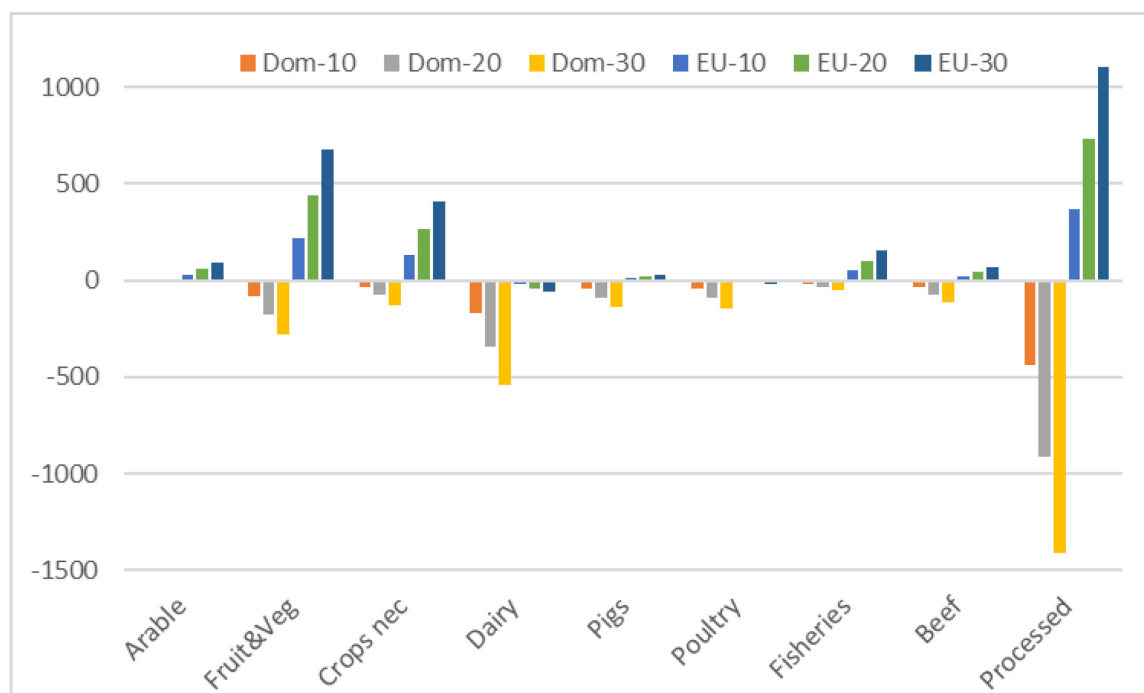


Figuur 10 Ontwikkeling Nederlands bruto binnenlands product (BBP) door preferentieverschuiving voor de periode 2020-2025 (% verandering ten opzichte van het IMF-basisscenario 2020, MAGNET-berekening)

In het algemeen neemt het Nederlandse BBP iets toe indien meer Europeanen voor binnen de EU geproduceerde producten kiezen. Nederland heeft hier relatief veel baat bij omdat NL een belangrijke netto-exporteur naar de EU is. De impact van de preferentieverandering op het bbp is relatief klein gemeten in percentage van het BBP. In waarde is het voor Nederland ongeveer 1 miljard euro (0,1% BBP) bij een 10% voorkeursverandering en kan het oplopen tot circa 3 miljard

euro (0,3% BBP) bij de extreme 30% variant. Deze wijzigingen zijn relatief ten opzichte van het IFM-basisscenario en zijn alleen het gevolg van verschuivingen in voorkeuren. Ook de EU als geheel heeft baat bij zo'n situatie, omdat het tot meer 'binnenlandse' (EU) productie zal leiden en dus ook tot een toename van het inkomen dat met die productie wordt verdiend. Op wereldniveau pakt deze verandering per saldo negatief uit voor het globale BBP. Het aantal landen in de wereld dat exporteert en daarmee productiemogelijkheden verliest is per saldo groter dan het aandeel van landen dat productiemogelijkheden wint (zie Van Tongeren, 2020, voor een soortgelijke conclusie).

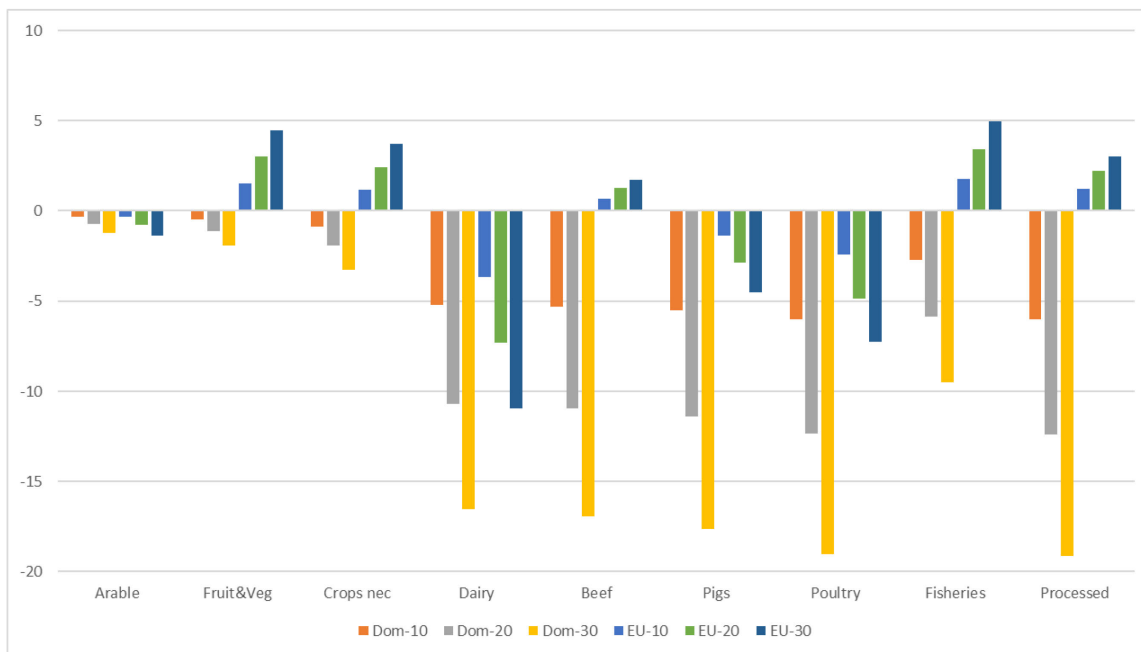
Nederland gaat er in BBP op achteruit indien alle landen meer de voorkeur geven aan binnenlands geproduceerde producten ten opzichte van geïmporteerde producten. In waarde bedraagt het verlies voor Nederland ongeveer minus 1 miljard euro (-0,1% BBP) bij een 10% verandering en minus 3 miljard euro (-0,3% BBP) bij de extreme 30% variant. De grote netto-exportpositie is hier debet aan. Indien steeds meer consumenten voor binnenlandse producten kiezen, gaan grote netto-exporteurs er op achteruit. De daling die dit in de productie veroorzaakt leidt tot een lager nationaal inkomen.



Figuur 11 Toegevoegde-waardeveranderingen voor de periode 2020-2025 (miljoen USD, ten opzichte van IMF_Baseline, 2020, MAGNET-berekeningen)

Figuur 11 geeft een nadere detaillering van de effecten van voorkeurveranderingen op specifieke productcategorieën/sectoren. De toegevoegde waarde voor de Nederlandse agrofoodsectoren neemt af voor het scenario binnenlandse voorkeuren ('Domestic'), aangezien Nederland als netto-exporteur wordt belemmerd door minder wereldhandel en meer preferenties voor binnenlandse producten in alle delen van de wereld. Dit geldt met name wanneer ook EU-landen de voorkeur geven aan binnenlandse producten. In relatieve zin zijn de effecten vooral negatief in de sector bewerkt voedsel, op afstand gevolgd door zuivel, en groente en fruit. Bij de akkerbouwsector is het effect verwaarloosbaar.

Indien de Europese consumenten de voorkeur geven aan door de EU geproduceerde producten, is dit zelfs gunstig voor Nederlandse agrofoodsectoren, en met name voor de exportgerichte sectoren die voornamelijk of grotendeels op de EU-markt zijn gericht en daar concurrentie van niet-EU-landen ondervinden. Sectoren die profiteren zijn naast bewerkt voedsel, groente en fruit, en overige gewassen (bijvoorbeeld bloemen). Bij de andere sectoren (akkerbouw, dierlijke sectoren) zijn de effecten heel beperkt.



Figuur 12 Ontwikkeling Nederlandse export voor de periode 2020-2025 (miljoen USD, ten opzichte van IMF_Baseline, 2020, gebaseerd op MAGNET-model)

De export neemt substantieel af in scenario's waarbij consumenten wereldwijd meer voorkeur gaan geven aan in eigen land geproduceerde producten (zie 'Domestic'-scenario's) (zie figuur 12). De exporten dalen overigens minder dan proportioneel. Bij een 10% preferentieverandering dalen de exporten met iets meer dan 5% en bij de extreme 30% verandering met 17-19%. Bij een verschuiving van 10% in consumentenvoorkeuren is de verandering in exporten dus relatief beperkt. Tussen de scenario's (met verschillende intensiteit van voorkeurverandering) is wel sprake van proportionaliteit: met andere woorden, het effect van 30% preferentieverandering is ongeveer driemaal hoger dan van 10% verandering. De daling is significant voor zuivel, de vlessectoren en verwerkte producten.

De verschuiving naar binnenlandse preferenties pakt over het algemeen veel negatiever uit voor de export dan de scenario's waarin EU consumenten een voorkeur hebben voor producten uit de EU, maar waarbij het niet uitmaakt uit welke EU lidstaat die komen. Dit soort scenario's betekent een gewijzigde voorkeur voor de EU als één markt. In dat geval neemt de export zelfs toe van de op EU-export georiënteerde sectoren zoals groenten en fruit, overige gewassen (onder andere bloemen), rundvlees, visserij en verwerkte producten. Het verlies van marktaandeel op niet-EU-markten wordt voor Nederland dan meer dan gecompenseerd door de winst op de EU-markt. Voor de zuivel en vlees-georiënteerde (kippen, varkens) sectoren is het verlies veel minder bij EU-preferenties ('EU') dan bij de puur binnenlandse preferentieverandering ('Domestic').

Conclusie met betrekking tot potentiële veranderingen in consumentenpreferenties en weerbaarheid sectoren

Een extra voorkeur van EU-consumenten voor in de EU-gemaakte producten heeft procentueel een klein positief effect op het BBP van Nederland (0,1% (0,3%) BBP of 1 miljard (3 miljard euro) bij 10% (30%) voorkeurverandering). Deze voorkeurverandering leidt tot een toename van de export van Nederland voor de meeste agroproducten (tuinbouw, visserij, bewerkt voedsel). Het gaat dan om de producten die nu al in sterke mate worden geëxporteerd naar de EU en hier concurrentie van niet-EU-landen ondervinden. Voor zuivel, varkens en pluimvee geldt dit niet en neemt de export af, maar minder dan in het 'nationale voorkeurensscenario'. De toegevoegde waarde is positief voor Nederlandse agrofoodproducten die grotendeels op de EU-markt zijn gericht. Dit zijn fruit en groenten, overige gewassen (bijvoorbeeld bloemen), visserij en rundsvlees. Als niet-EU-markten

ook belangrijk zijn, zoals voor zuivel, kan ook het EU-voorkeurscenario enigszins negatief zijn, aangezien Nederland de vraag op niet-EU-markten zal verliezen.

Ook de EU als geheel heeft baat bij zo'n situatie, omdat het tot meer 'binnenlandse' (EU-)productie zal leiden en dus ook tot een toename van het inkomen dat met die productie wordt verdiend. Op wereldniveau pakt deze verandering per saldo negatief uit voor het globale BBP. Het aantal landen in de wereld dat exporteert en daarmee productiemogelijkheden verliest is per saldo groter dan het aandeel van landen dat productiemogelijkheden wint (zie Van Tongeren, 2020, voor een soortgelijke conclusie).

Versterkte 'nationale voorkeuren' van consumenten wereldwijd hebben procentueel een klein negatief effect op het BBP van Nederland (-0,1% P (1 miljard euro) bij 10% preferentieverandering en -0,3% BP (3 miljard euro) bij de extreme 30% preferentieverandering). Toegevoegde waarde voor alle Nederlandse agrofoodsectoren is negatief. De exportdaling is significant voor zuivel de vleessectoren en verwerkte producten. Bij een 10% voorkeursverandering dalen de exporten met iets meer dan 5% en bij de extreme 30% verandering met 17-19%.

Nabeschuiving

In dit rapport worden twee macro-/meso-economische analyses besproken voor de middellange termijn (2020-2025). De eerste analyse draait om de vraag welke impact de COVID-19-pandemie mogelijk zal hebben op de Nederlandse agrosectoren. Daarbij is zowel rekening gehouden met de uitbraak van het coronavirus in 2020, als met een mogelijke tweede golf (2e uitbraak in 2021). De tweede analyse richt zich meer op mogelijke gevolgen op de wat langere termijn. Verkend is wat de gevolgen zijn van aanpassingen van de voorkeuren van consumenten/gebruikers voor producten uit de EU of uit eigen land. Dit kan een reactie zijn op de als doorgeschoten ervaren globalisering, een strategie van risicomijding, de wens de lokale economie te versterken, of een uiting van duurzaamheidsstreven. De tweede analyse heeft een meer hypothetische karakter dan de eerste, al geldt ook voor de eerste analyse dat de onzekerheden groot blijven.

Uit de COVID-19-analyse volgt dat de meeste sectoren in de landbouw en voedsel in relatieve zin maar beperkt door de coronacrisis worden geraakt, minder dan bijvoorbeeld toerisme of horeca. Er zijn wel enkele uitzonderingen, zoals de sierteeltsector, de kalverhouderij, de eendenhouderij, de frietaardappelsector. Die laatste sectoren zijn wel flink geraakt. Uitgezonderd de sierteeltsector is dat in belangrijke mate toe te schrijven aan het wegvallen van de horeca- en foodservice-afzetkanalen: deze afzetkanalen zijn van groot belang voor de genoemde producten. Voor de sierteeltsector geldt dat de lockdown kwam op een moment dat de omzet in deze sector een grote piek kent vanwege Moederdag in verschillende landen en het tuinplantseizoen.

De andere sectoren vertonen een hoge mate van 'weerbaarheid'. Dit hangt mede samen met het blijven functioneren van de interne EU-markt (positief beleid EU-Commissie) en van de wereldmarkten wat betreft veevoedergrondstoffen, zuivel- en vleesproducten. De resultaten bevestigen ook het algemene beeld dat de landbouw- en voedselsector relatief weinig gevoelig is voor economische recessies omdat voedsel een eerste levensbehoefte is en mensen moeten eten en (in Westerse landen) ook kunnen blijven eten. De beperkte gevoeligheid is ook mede te danken aan de nationale steunmaatregelen die in bijna alle getroffen EU-landen werden genomen: de terugval in het nationaal product leidde daardoor tot een minder dan proportionele terugval in het besteedbare inkomen. Een tweede golf leidt ertoe dat de negatieve effecten op de toegevoegde waarde ruim 1,5 maal zo groot zullen zijn als bij de eenmalige uitbraak in 2020 (cumulatief verlies aan toegevoegde waarde over periode 2020-2025 van 15,8 miljard in plaats van 9,5 miljard euro).

De scenario's met betrekking tot wijziging van de consumentenvoorkeuren ten gunste van 'eigen' producten en ten nadele van elders geïmporteerde producten laten een duidelijk beeld zien. Wanneer consumenten zich wereldwijd, en dus ook in de EU, meer nationalistisch gaan gedragen (voorkeur voor aankoop van producten uit het eigen land) dan werkt dat negatief uit voor de

Nederlandse landbouw met haar sterke exportoriëntatie. Gaan de consumentenvoorkeuren verschuiven in de richting van meer pro-EU-markt goederen en diensten, dan biedt dat voor Nederland kansen. Een deel van het voedsel of de grondstoffen voor voedsel die nu nog van buiten de EU worden geïmporteerd, zal dan in de EU zelf geproduceerd gaan worden en dat biedt kansen (extra productiemogelijkheden en inkomen) voor Nederland. De uitkomsten ondersteunen het belang dat Nederland heeft bij een goed functionerende EU-markt (single market).

Uit gesprekken met stakeholders uit de agrarische sectoren bleek dat men zich herkende in het beeld en de conclusie deelde dat de meeste agrosectoren tot nu toe goed door de crisis leken heen te komen (uitzondering frietaardappel-, sierteelt-, kalverhouderij- en eendensectoren). Voor wat betreft zuivel verwacht de sector dat de Nederlandse kwaliteitskaas relatief minder gevoelig is voor vraagreductie of prijsdaling en dat de gevolgen voor de Nederlandse zuivel daarom waarschijnlijk nog beperkter zijn dan in de modelberekeningen werd aangegeven. Ook voor de kalverhouderij werd verwacht dat zich best een snel herstel voor zou kunnen doen, omdat het Nederlandse product een sterke positie heeft in de internationale (EU-)markt. Met betrekking tot de sierteeltsector (of onderdelen daarvan) is dat herstel de laatste maanden ook duidelijk zichtbaar (tuinplanten, snijbloemen).

Met betrekking tot de veranderingen in voorkeuren van consumenten/gebruikers lieten de gesprekken met de stakeholders zien dat ze het een interessante gedachten-exercitie vonden. Tegelijk liepen de meningen uiteen over wat men verwachtte wat betreft toekomstige gedragsveranderingen. Zouden we na de crisis toch weer niet 'terugvallen in het oude normaal'? Ook riep het vragen op over hoe zo'n beweging in werkelijkheid zou kunnen gaan uitwerken. Zie je nu al niet dat er in de EU behoorlijke verschillen bestaan in consumptiepatronen met betrekking tot het lokaal of van elders consumeren? De cultuur in Zuid-Europa lijkt meer gericht op het consumeren van 'eigen' of lokale producten dan in Noord-Europa. Bovendien rijst de vraag in welke mate consumenten echt in staat zijn om naar oorsprong te discrimineren, ook al zouden ze dat willen. Ook praktisch gezien kunnen er allerlei belemmeringen zijn voor dergelijke gedragsveranderingen. Voor veel producten bestaat geen duidelijke oorsprongsetikettering, of de etiketten bieden geen duidelijkheid in welke mate ook daadwerkelijk alle ingrediënten aan het oorsprongspredicaat van het eindproduct voldoen. De gesimuleerde opties houden met al dit soort details en verfijningen geen rekening, maar geven een verkenning op hoofdlijnen.

Referenties

- Ecorys, Wageningen Economic Research (2017) Study on risk management in EU agriculture. Final report. Brussels, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (European Commission).
- Europese Commissie (2019) A medium-term outlook on the prospects for agricultural markets and income, Brussel. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/markets/outlook/medium-term_en
- IMF (2020) World Economic Outlook (The Great Lockdown). Washington DC.
- Jongeneel, R., A. Gonzalez-Martinez en R. Hoste (2020) An Uncertain Fate for the EU Pig Sector: Potential Consequences of the 2019 African Swine Fever Outbreak in East Asia. EuroChoices
- Nowicki, P., V. Goba, A. Knierim, H. van Meijl, M. Banse, B. Delbaere, J. Helming, P. Hunke, K. Jansson, T. Jansson, L. Jones-Walters, V. Mikos, C. Sattler, N. Schlaefke, I. Terluin en D. Verhoog (2009) Scenar 2020-II – Update of Analysis of Prospects in the Scenar 2020 Study – Contract No. 30–CE-0200286/00-21. European Commission, Directorate-General Agriculture and Rural Development, Brussels. <https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/document/update-analysis-prospects-scenar-2020-study-preparing-change>
- OECD-FAO (2020) Agricultural outlook 2020-2029. Paris, OECD.
- Van Meijl, H., I. Tsiropoulos, H. Bartelings, M. van den Broek, R. Hoefnagels, M. Van Leeuwen, E. Smeets, A. Tabeau en A. Faaij, Macroeconomic outlook of sustainable energy and bioenergy innovations (MEV II), Wageningen, LEI report 2016-001, 168 pp.
- Van Meijl, H., Y. Tsiropoulos, H. Barteling, R. Hoefnagels, E. Smeets, A. Tabeau en A. Faaij, (2018) On the macro-economic impact of bioenergy and biochemicals – Introducing advanced bioeconomy sectors into an economic modelling framework with a case study for the Netherlands, *Biomass and Bioenergy*, 108. - p. 381 - 397 (Impact factor 3.1). <https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2017.10.040>
- Van Meijl, H.L. Shutes, H. Valin, E. Stehfest, M. van Dijk, M. Kuiper, A. Tabeau, W. van Zeist, T. Hasegawa en P. Havlik, (2020) Modelling alternative futures of global food security: Insights from FOODSECURE, *Global Food Security*, 25, 100358.
- Tongeren, F. van (2020) Shocks, risks and global value chains in a COVID-19 world. Paris, OECD, (oecdoscope.blog).
- Woltjer, G., M. Kuiper, A. Kavallari, H. van Meijl, J. Powell, M. Rutten, L. Shutes en A. Tabeau (2014) The MAGNET model - Module description. LEI Report 14-057. The Hague: LEI - part of Wageningen UR (University & Research).

Bijlage 1

Voor dit onderzoek maken we gebruik van een geïntegreerd economisch modelraamwerk, bestaande uit drie modellen. Dit type raamwerk is onder andere toegepast in de SCenar2020 studies voor DGAgri (Nowicki et al., 2009).

Het raamwerk omvat zowel het partieel economische Agmemodmodel (www.Agmemod.eu) met focus op Europe agrarische sectoren op lidstaatniveau, als het algemeen economische (economie brede) evenwichtsmodel MAGNET op wereldniveau (www.magnet-model.org) en relaties tussen deze modellen. Beide modellen worden beheerd en ontwikkeld door respectievelijk een Europees (Agmemod) en wereld (GTAP) consortium. Het derde model dat alleen in samenhang met de hiervoor genoemde wordt gebruikt, is een Input/Output-model van de Nederlandse economie, dat een gedetailleerde weergave heeft van de Nederlandse agrocomplexen. Dit statische model wordt met name gebruikt voor sectoren die in de andere modellen minder goed worden meegenomen (sierteelt, bollen).

Het Agmemodmodel is een gedetailleerd agrarisch markt (outlook) model voor de EU op individueel EU-lidstatenniveau. Het model wordt gebruikt voor *market outlooks* en is up to date wat betreft de manier waarop het marktinformatie en landbouwbeleid meeneemt in de projecties. Een kenmerk van AGMEMOD is dat het relatief veel detail van landbouwsectoren en het landbouwbeleid bevat. Het MAGNET model is een wereld bilateraal handelsmodel, dekt de hele economie maar met focus op landbouw en gerelateerde sectoren (e.g. Woltjer et al., 2014, Van Meijl et al., 2016, 2018, 2020). De combinatie van deze beide evenwichtsmodellen geeft enerzijds agrarisch detail en anderzijds de macro-economische invalshoek, inclusief wereldwijde bilaterale handelsstromen. Het Input/Output-model geeft (in combinatie met de twee andere modellen) inzicht in de met de primaire landbouw sectoren nauw samenhangende activiteiten, de zogenaamde agrocomplexen. Dit geïntegreerd modelraamwerk biedt daarmee niet alleen inzicht in effecten van economische schokken op de omvang, toegevoegde waarde, prijzen en werkgelegenheid van de primaire productie, maar ook op die van toeleverende en verwerkende sectoren (inclusief distributie en logistiek) en de rest van de economie.

Afterword

This report discusses two medium-term (2020-2025) macro/mesoeconomic analyses. The first analysis explores the possible impact of the COVID-19 pandemic on agro-sectors in the Netherlands. It considers both the 2020 coronavirus outbreak and a potential second wave in 2021. The second analysis focuses more on possible longer-term impacts. It explores the consequences of consumers/users expressing preferences for products sourced from within the EU or the Netherlands itself. Such behaviour could be a reaction to perceptions of excessive globalisation, or it could be a risk-aversion strategy, a desire to boost the local economy, or an effort to support sustainability. The second analysis is more hypothetical in nature than the first, although the first is also characterised by significant uncertainties.

The COVID-19 analysis concludes that most food and agriculture sectors have been relatively mildly affected by the coronavirus crisis, compared to tourism or hospitality, for example. There are some exceptions, such as the floriculture sector, veal production, duck production and the chipping potato sector. Those sectors were substantially affected. Other than the floriculture sector, this can be largely ascribed to the absence of hospitality and catering sales channels, as these sales channels are crucial to those products. The floriculture sector was affected by lockdown coming at a time when the sector would usually expect a sales peak associated with Mother's Day in a number of countries and the garden planting season.

The other sectors show a high degree of 'resilience'. This is partly down to the continued functioning of the internal EU market (and the EU Commission's supportive policies) and of global markets for livestock feed products, dairy and meat products. The results also confirm the overall impression that the food and agriculture sector is relatively immune to economic recessions because food is a primary necessity. People have to eat, and in Western countries at least, they can continue to do so. This resilience is also partly attributable to the national support measures introduced in almost all affected EU countries, so that declines in national production led to a disproportionately small decline in disposable income. A second wave will lead to a negative impact on added value at least 1.5 times as large as during the first outbreak in 2020 (a cumulative loss of 15.8 billion euros of added value from 2020-2025, rather than 9.5 billion euros).

The scenarios related to changes in consumer preferences in favour of 'local' products rather than products imported from elsewhere reveal a clear picture. If consumers around the world, including those in the EU, start to adopt more nationalistic behaviours (preferring products from their own country) there will be a negative impact on Dutch agriculture, due to its strong export orientation. If consumer preferences shift towards more EU-based products and services, there will be opportunities for the Netherlands. Some of the food or raw materials for foods that are currently imported from outside the EU would then be produced within the EU, and that presents opportunities for the Netherlands in terms of increasing production and revenue. These outcomes underline the importance to the Netherlands of a well-functioning single EU market.

Discussions with stakeholders in the agricultural sectors revealed that people recognised this analysis and the conclusion was that most agro-sectors have so far withstood the crisis well (with the exception of chipping potatoes, floriculture, veal production and duck production). In terms of dairy, the sector expects the Dutch market for quality cheese to be relatively immune to a drop in demand or prices, and that the consequences for Dutch dairy will therefore be even more limited than what was put forward in the modelling calculations. The veal production sector also anticipates a potentially rapid recovery, as the Dutch product has a strong position in the international EU market. There have also been clear signs of recovery in the floriculture sector (or components of it) over the past few months, including garden plants and cut flowers.

In terms of changes to consumer/user preferences, the discussions with stakeholders revealed that they found it an interesting thought exercise. At the same time, opinions varied as to what sort of behavioural changes might arise. Aren't we just going to go back to the 'old normal' after the crisis? It also triggered questions about how such a movement would actually work in practice. Is there

not already substantial variation across the EU in terms of consumers buying locally or from further afield? Southern Europe seems to have a stronger culture of consuming local products than Northern Europe does. There's also the question of the extent to which consumers are really in a position to be discerning about product origin, even if they want to. There are a whole range of possible impediments to such behavioural changes being put into practice. Many products don't have clear origin labelling, or the labels don't clearly indicate the extent to which all the ingredients actually match the origin claims. The simulated options don't take all these details and variations into account, but they do outline the bigger picture.

Meer informatie

Petra Berkhout
T +31 (0)70 335 81 03
E petra.berkhout@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-070